

Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi

The Journal of International Social Research

Cilt: 9 Sayı: 44 Volume: 9 Issue: 44

Haziran 2016 June 2016

www.sosyalarastirmalar.com Issn: 1307-9581

MYANMAR'DAKİ BUDİST-MÜSLÜMAN ÇATIŞMASININ TARİHİ DİNAMİKLERİ HISTORICAL DYNAMICS OF THE BUDDHIST-MUSLIM CONFLICT IN MYANMAR

Mürsel BAYRAM*
Yasin YAYLAR**

Öz

Güneydoğu Asya'da yer alan Myanmar; Çin, Tibet ve Hint kültürlerinin keşiştiği bir ülkedir. Nüfusun çoğunluğunu oluşturan Budistler ile Arakan/Rakhine bölgesinde yoğunlaşan Hint kökenli Müslümanlar arasındaki gerginlik, üç temel tarihi dinamikten beslenmektedir. Birincisi, Budistler ile Müslümanlar bölgesel hâkimiyet mücadelelerinde tarihsel olarak farklı ittifakları tercih etmişlerdir. Örneğin, İkinci Dünya Savaşı sırasında Budistler, İngiltere'den bağımsız olma umuduyla işgalci Japonya'yı desteklerken Arakanlı Müslümanların çoğunluğu da Burma'dan bağımsız olma düşüncesiyle İngiltere'nin yanında yer almıştır. Bu durum, İngiliz muhibbi gruplar ile Burma milliyetçileri arasında günümüze dek süren ayrışmalara neden olmuştur. İkinci dinamik, bölgesel göç hareketleri ve sosyoekonomik farklılaşmalardır. On dokuzuncu yüzyılda Hindistan alt kıtasına hükmeden İngiltere, Myanmar'a çok sayıda Hintli göçmenin gelip yerleşmesine izin vermiş; çoğu Müslüman olan ve bürokraside, ticarete aktif rol alan bu göçmenler zaman içinde toprak sahibi de olmuşlardır. 1930'lu yılların başında yaşanan ekonomik kriz, daha iyi hayat şartlarına sahip olan Hint asıllı göçmenlere karşı yerli halk arasında duyulan hoşnutsuzluğu arttırmış; bu temelde Hintli göçmenlere yönelik saldırılar vuku bulmuştur. Üçüncüsü, 1962 sonrasında ülkeyi demir yumrukle yöneten sosyalist stratokrası; tek millet (*Myanma*), tek dil (*Myanma bhasa*), tek din (*Budizm*) politikasına dayalı katı bir uluslaşma mantığı ile hareket ederek ülkedeki etnik ve dini azınlıkları eşit vatandaşlar olarak görmemiştir. Budizm ile millî kimlik özdeşleştiği için Müslümanların varlığı millî birliğe tehdit olarak algılanmaya başlanmıştır. Bu bağlamda Myanmar, pasifist bir din olan Budizm'in nasıl şiddetle anılan bir dine dönüştüğünü görmek açısından önemli bir örnektir.

Anahtar Kelimeler: Myanmar (Burma), Budist, Müslüman, Arakan, Rohingya.

Abstract

Myanmar is a Southeast Asian country where Chinese, Tibetan, and Indian cultures have intermingled with each other throughout the country's history. The conflict between the Buddhists and Muslims of Indian origin in the Arakan/Rakhine region is fueled mainly by three historical dynamics of differentiation. Firstly, Buddhists and Muslims opted for different alliances during the competitions for regional dominance. During the Second World War, for instance, Buddhist Barmars supported the Japanese occupiers against Britain while Arakanese Muslims took sides with Britain with the hope of establishing a state independent from Burma. This difference of alignment led to conflicts not only between the Buddhists and Muslims but also the pro-British groups and Burmese nationalists. The second dynamics is the regional immigration movements and the resultant socioeconomical differentiation. As a colonialist power in the Indian subcontinent, Britain made it possible for Indians and Bengalis to come and settle in today's Myanmar. These Muslim immigrants not only became active in the colonial bureaucracy and commerce but also became landed proprietors. The economical crisis in early 1930s increased the discontent among native people against those Indian immigrants who had better living conditions and this led to assaults against Indians. The third dynamics is the exclusionary and discriminatory policies of the post-independence governments against the ethnic and religious minorities in the country. The Myanmarese socialist stratocracy exercised a firm hand in its tough-minded nation-building process based on the principle of "one nation (*Myanma*), one language (*Myanma bhasa*) and one religion (*Buddhism*) only". The ethnic and religious minorities, Muslims in particular, have not been treated as equal citizens. Since Buddhism is identified with the national unity, the presence of Muslims has been perceived as a threat to that unity. Along with the global trends, these factors have fueled the Buddhist-Muslim conflict growing violent in 2012. In this context, Myanmar is a significant example to see the relationship between violence and Buddhism which is normally characterised as a pacifist religion.

Keywords: Myanmar (Burma), Buddhists, Muslims, Arakan, Rohingya.

Giriş

Asya'nın güneydoğusundaki Hindicinin yarımadasında yer alan Myanmar, 677 bin km²lik yüzölçümüyle yarımadanın en büyük devleti konumundadır. Daha önce Burma/Birmanya¹ adlarıyla tanınan ülke, 1989'da adını Myanmar Birliği Cumhuriyeti (*Pyidaunzu Thanmăda Myăma Nainngandaw*) olarak değiştirmiştir. Her iki isim (Burma ve Myanmar) de Bamar etnik grubunu nitelemektedir.

51 milyon nüfuslu ülkede 135 farklı etnik grup mevcut olmakla birlikte nüfusun yüzde 68'ini Bamarlar oluşturmaktadır. Şanlar, Karenler, Rakhainler, Rohingyalar, Çinliler, Monlar, Kaçinler, Kayinler, Kayalar ve Hintliler ülkedeki diğer önemli etnik gruplardır. Resmî verilere göre nüfusun yüzde 89'u Budist, yüzde 4'ü Hristiyan, yüzde 4'ü Müslüman, yüzde 1'i Hinduisttir. Müslümanlar, Bangladeş'in güneydoğusuna bitişik Arakan dağlık bölgesinde yoğunlaşmışlardır (Husain, 2006: 253).

* Okutman; Doktora Öğrencisi, Kırıkkale Üniversitesi, SBE, Uluslararası İlişkiler Bölümü.

** Okutman; Doktora Öğrencisi, Selçuk Üniversitesi, SBE, Uluslararası İlişkiler Bölümü.

¹ Ülkenin adı İngilizcede Burma olarak geçerken Türkçe ve diğer birçok dilde Birmanya ifadesi tercih edilmiştir.

Rohingya olarak bilinen Arakanlı Müslümanlar, dünya üzerinde en fazla ayrımcılığa maruz kalan halklardan biridir. Buradaki Müslümanlar; ibadet, özel mülkiyet, çalışma, eğitim, evlenme, sağlık, seyahat gibi temel hak ve hürriyetlerden yoksun bırakılmakta; nüfus sayımına dâhil edilmemekte; siyasî tutuklama ve işkencelere maruz kalmakta, askeri kamplarda ve yol yapımlarında zorunlu işçi olarak çalıştırılmaktadır (TDV, 2015: 10). Farklı ülkelere iltica eden Arakanlıların ülkelerindeki hadiseleri medyaya aksettirmeleri ve Ahmet Davutoğlu'nun Dışişleri Bakanı olarak bölgeyi ziyaret etmesi, Arakan'ın dünya gündemine gelmesinde etkili olmuştur. Fanatik Budist gruplar tarafından Müslümanlara yönelik olarak organize edilen şiddet eylemleri, ülkedeki Hristiyanları da hedef alınca uluslararası kamuoyunun dikkati giderek daha fazla bölgedeki gelişmelere yoğunlaşmaya başlamıştır (Bayram ve Yaylar, 2014: 1).

Bununla birlikte, özellikle Türkiye'de, Arakanla ilgili olarak sosyal medya platformları üzerinden yürütülen kampanyaların genellemeci bir yaklaşımla bütün Budistleri hedef alan bir linç kampanyasına dönüştüğü görülmektedir. Söz konusu kampanyalarda somut verilere dayanmayan bilgiler ile dünyanın başka bölgelerindeki olaylara ait fotoğraflar kullanılmakta ve farkında olarak veya olmayarak Budizm ile terörizm özdeşleştirilmektedir (Harman, 2012). Normalde pasifizizmle özdeşleşen Budizm'in Myanmar'da nasıl radikalleştiğini vuzuha kavuşturmak için bölgedeki Budist-Müslüman çatışmasının tarihi dinamiklerini anlamak gerekmektedir.

1. Myanmar Siyasî Tarihinin Ana Hatları

Bugünkü Myanmar topraklarını birleştiren ilk devlet, dokuzuncu yüzyılda Tibetli Bamarlarca kurulan Pagan² Krallığı'dır. Bamar kültürü zamanla bölgedeki Mon ve Pyu kültürlerini asimile ederek hâkim kültür haline gelmiştir. Budizm'in Theravada mezhebi de bu dönemde kültürel hayatın merkezine yerleşmiştir. On ikinci yüzyılın ortalarına kadar bölgenin kültür ve din merkezi olarak önemini koruyan Pagan Krallığı, Moğol-Çin İmparatoru Kubilay tarafından ortadan kaldırılmıştır. Moğol zaferinden sonra bölgede üç devlet ortaya çıkmıştır: kuzeyde Ava, güneyde Pegu, güneydoğuda Taungu. On sekizinci yüzyılda Myanmar topraklarını yeniden tek bir krallık altında birleştiren Konbaung hanedanı kurulmuştur (Lieberman, 1996). Bölgenin son müstakil hanedanı olan ve genişlemeci bir imparatorluğa dönüşen Konbaung, on dokuzuncu yüzyılda Hindistan'daki İngilizlerle karşı karşıya gelmiştir. İngilizlerle Konbaung arasında 1824-1826, 1852 ve 1886-1889 yıllarında gerçekleşen üç savaşın sonunda İngiltere, Konbaung topraklarının tamamını ele geçirip ülkenin idaresini doğrudan Hindistan genel valiliğine bağlamıştır (Göksoy, 2006: 253; Eberhard, 2010: 308-309).

Myanmar Haritası (Kaynak: lonelyplanet.com)

Yangon (eski adıyla Rangoon) şehrini merkez edinen İngilizler ülkeye çok sayıda Hintli göçmenin gelip yerleşmesine izin vermiştir. Çoğu Müslüman olan ve bürokraside, ticarete aktif rol alan bu göçmenler yeni pirinç ekim alanları açmak suretiyle zaman içinde toprak sahibi de olmuşlardır. Karen ve Kaçin etnik gruplarının yaşadığı az gelişmiş bölgeler ise misyonerlik faaliyetleriyle kısmen Hristiyanlaştırılmıştır. 1920'li yıllarda gittikçe artan İngiliz ve Hint aleyhtarlığına bağlı olarak genç entelijansiya, ülkenin özerk bir statüye kavuşturulup yönetimde Burmalılara daha fazla yer verilmesini talep etmiş; bu doğrultuda 1929'da ülkeye kısmî özerklik tanınmıştır. 1930'lu yılların başında yaşanan ekonomik kriz, daha iyi hayat şartlarına sahip olan Hint asıllı göçmenlere karşı yerli halk arasında duyulan hoşnutsuzluğu iyice arttırmış ve Konbaung'un ihyasını talep eden anti-kolonyalist ayaklanmaların çıkmasına zemin hazırlamıştır. İsyanın bastırılmasından

² Bagan olarak da okunur.

sonra, ülkenin güneyinde toprak sahipliği oranının halen Hintlilerin lehine olması sebebiyle, 1936-1939 yılları arasında Hintli göçmenlere yönelik saldırılar vuku bulmuştur. Hint azınlık, bir bakıma, yerli halkın hayal kırıklıklarının günah keçisi olmuştur (Strathern, 2013).

Batı eğitilmiş, seküler, sosyalist görüşlü genç aydınlar, Aung San'ın liderliğinde bütün etnik unsurları birleştiren bir Burma milleti oluşturmayı hedeflemekte ve Burma dilinin kullanımına önem vermekteydiler. Bu yöndeki milliyetçi taleplerin yükselmesi neticesinde Burma, 1937'de İngiliz Hindistanı'ndan ayrılmıştır. İkinci Dünya Savaşı sırasında Japon işgaline uğrayan ülke, savaş sonrasında tekrar İngiliz egemenliği altına alınmışsa da nihayet 4 Ocak 1948'de Burma Birliği adıyla bağımsızlığına kavuşmuştur.

Burma Birliği, bağımsızlığın ilk yıllarından itibaren etnik problemlerle karşı karşıya kalmıştır. Karen ve Kaçin etnik gruplarının özerklik için ayaklanmaları, Burma Komünist Partisi'nin de silahlanarak onlara katılması ülkeyi siyasî ve iktisadî anlamda istikrarsızlaştırmıştır (Smith, 1999). Bağımsızlık öncesi müzakereler sırasında öldürülmüş olan Aung San'ın yerine geçen ve bir dizi sosyalist reformlara imza atan Başbakan U Nu, siyasî istikrarsızlığın artması üzerine 1958'de idareyi Genelkurmay Başkanı Ne Win'e devretmiştir (Butwell, 1963: 205-206). 1960 genel seçimlerinden sonra tekrar iktidara gelen ve Budizm'i devletin resmî dini ilân eden U Nu, 1962'de General Ne Win öncülüğündeki darbe ile görevden uzaklaştırılıp tutuklanmıştır. Devrim Konseyi üyeleri, Nisan 1972'de ordudan ayrılıp Sosyalist Program Partisi vasıtasıyla stratokratik bir idare tesis etmiş; bu süreçte İngiliz petrol şirketleri ve bankalar da dâhil olmak üzere, birçok ticarî ve sınaî kuruluş millileştirilmiştir (Göksoy, 2006: 254).

Ocak 1974'te adını Burma Sosyalist Halk Cumhuriyeti olarak değiştiren ülkede 1980'li yıllarda sosyalist uygulamalar gevşetilirken bir dizi siyasî ve ekonomik problem baş göstermiş ve ordu, Eylül 1988'de General Saw Maung liderliğinde bir kez daha yönetime el koymuştur. Maung cuntası, Burma Sosyalist Halk Cumhuriyeti olan ülkenin adını 26 Mayıs 1989 tarihinde Myanmar Birliği Cumhuriyeti olarak değiştirmiştir. Etnik ayaklanmaların ve muhalif hareketlerin etkinliğini artırdığı 1990'lı yıllarda Amerika Birleşik Devletleri ve Avrupa Birliği, Myanmar askerî rejimine ekonomik yaptırım uygulama kararı almıştır (Göksoy, 2006: 254).

2007 yılında hükümetin akaryakıt sübvansiyonunu kaldırması, Budist rahiplerin de katıldığı geniş çaplı protestolara yol açmıştır. 2010 seçimlerinden sonra, stratokrasiden sivil yönetime geçiş süreci başlamıştır. Uzun süre doğrudan askerî yönetimlerle idare edilen ülkede 2011 yılından itibaren eski general U Thein Sein liderliğinde bir sivil hükümet teşkil edilmiş ancak bu hükümetin önemli bir kısmını yine eski askerler oluşturmuştur. Bu arada Kaçin, Karen, Şan, Lahu, Han ve Rohingya etnik grupları ile hükümet güçleri arasındaki çatışmalar alevlenirken Myanmar hükümeti, önemli bir adım atarak silahlı etnik grupların sekiziyle 15 Ekim 2015 tarihinde ateşkes anlaşması imzalamıştır.

Ülkede 25 yıl aradan sonra gerçek anlamda muhalefetin yer aldığı ilk genel seçimler ise 8 Kasım 2015 tarihinde gerçekleştirilmiştir. Söz konusu seçimler, devam eden etnik çatışmalar nedeniyle bazı bölgelerde gerçekleştirilememiş olmakla birlikte, demokratikleşme süreci açısından önemli bir aşamayı oluşturmuştur. Nobel Barış ödülü sahibi Aung San Suu Kyi liderliğindeki Millî Demokrasi Birliği (*National League for Democracy*) yüzde 80'e varan oy oranıyla, mecliste sandalyelerin yaklaşık yüzde 60'ını elde etmiştir³. Suu Kyi, 1990 seçimlerinde de benzer bir sonuç elde etmiş ancak askerî yönetimce ev hapsinde tutulmuştu. Bir İngiliz ile evlenen ve oğulları İngiltere vatandaşı olan Aung San Suu Kyi, anayasa gereği kendisi aday olamadığı için⁴ Mart 2016'daki seçimlerde Htin Kyaw'ı devlet başkanı seçirmiş fakat "kendisinin devlet başkanının üzerinde" olduğunu, dolayısıyla "bütün kararları bizzat alacağını" alenen ifade etmiştir (Zin, 2016). Bu itibarla Kyaw, Suu Kyi'nin gölgesinde kalan düşük profilli bir devlet başkanı olarak değerlendirilebilir.

2. Myanmar Müslümanları ve Arakan

Budist çoğunluğun yaşadığı Myanmar'da Müslümanlar resmî rakamlara göre nüfusun yüzde 4'ünü oluştururken ülkedeki Müslüman temsilciler bu oranı yüzde 14'e kadar çıkarmaktadır. Müslümanların nüfusu hakkında farklı bilgilerin verilmesi, bir kısmının vatandaş sayılmamasından ve yaklaşık 1,5 milyonunun Bangladeş, Pakistan, Suudi Arabistan, Ürdün ve Birleşik Arap Emirlikleri'nde mülteci olarak yaşamasından kaynaklanmaktadır. Myanmar Müslümanlarının yüzde 68'i Hint kökenli, yüzde 30'u Myanmarlı, yüzde 2'si Çin asıllıdır (Göksoy, 2006: 254).

Çoğunluğu Sünnî olan Myanmar Müslümanları, etnik köken ve tarihî gelişim açısından dört gruba ayrılabilir. İlk grup, on birinci ve on dördüncü yüzyıllar arasında deniz yoluyla buraya gelen Arap, Hint ve İran asıllı Müslümanların neslidir. Budist Pagan krallarının hizmetinde çalışan birçok Müslüman muhafız ve saray hizmetlisinin bulunduğu bilinmektedir (Yegar, 1972). Pagan kralları, Müslüman yerleşimcilerin dinî

³ Bu durum, anayasal olarak meclisin her iki kanadında Myanmar Silahlı Kuvvetleri'ne dörtte bir oranında kontenjan ayrılmasından kaynaklanmaktadır.

⁴ Askerî cuntanın hazırladığı mevcut anayasaya göre yabancı eşi veya çocuğu olanlar, devlet başkanlığına aday olamamaktadır. Bu hükmün Aung San Suu Kyi'ye mahsus olduğu açıktır.

pratiklerini ve yerli kadınlarla evlenmelerini müsamaha ile karşılaşmışlardır. İlk Müslüman yerleşimciler halk arasında Pathi veya Kala, İngiliz sömürge döneminde ise Zerbâdî adıyla tanınmıştır. Yerli halkla karışmış olan bu Müslümanlar onlarla aynı dili konuşmakta ve kendilerini Myanmarlı kabul etmektedir (Weeks, 1990: 251-252). Kuzeydoğuda Çin sınırındaki Şan eyaletinde Çin geleneklerini sürdüren Çin asıllı küçük bir Müslüman topluluk yaşamaktadır. Panthay denilen bu topluluk, Çinli Müslümanlar için kullanılan Hui-Hui adını benimsemiştir. Üçüncü grup, İngiliz sömürge dönemi boyunca işçi, memur ve tüccar olarak ülkeye gelen Hint asıllı Müslümanlardır. Bunlar, çoğunlukla eski başkent Yangon⁵ ve çevresine yerleşmiş, sömürge dönemi bürokrasisinde ve ticarî hayatında önemli rol oynamışlardır. Ayrıca İkinci Dünya Savaşı sonrasında ve Bangladeş'in 1971'de Pakistan'dan ayrılması sırasında geçişler olmuştur. Ülkedeki dördüncü ve en kalabalık Müslüman topluluk ise batı sahilindeki Arakan bölgesinde yaşayan Rohingya'lar'dır (Göksoy, 2006: 254-255). Bengal, Urdu ve Myanmar dillerinin karışımından müteşekkil bir dil konuşan Rohingya'lar, Myanmar yönetimince Bengalli olarak tanımlanmaktadır.

Moğol ve Tibet akınlarından önce Arakan, demografik olarak bir Hint toprağı idi. Arakanlı Budistler (*Rakhainler*), sekizinci yüzyılda Hindistan'dan göç eden, daha sonra Moğollar tarafından asimile edilen Aryan Maghada Budistlerinin torunlarıdır. İslam'ın Arakan'a ulaşması ise sekizinci yüzyıldan itibaren buraya gelen Arap tüccarlar vasıtasıyla mümkün olmuştur. Deniz ticaretinde önemli bir yere sahip olan Müslüman Araplar, Güneydoğu Asya ve Uzak Doğu ile ticari ilişkiler geliştirmiş; Arakan'dan Sumatra Adası'na, oradan Cava'ya kadar uzanan bölgede küçük ticaret şehirleri kurmuşlardır (Yunus, 2012: 17; Bayram ve Yaylar, 2014: 2). Bölge, Arapların haricinde Portekiz, Hollanda ve Danimarkalı tüccarların da uğrak yeri olmuştur.

Milattan önceki devirlerden itibaren sırasıyla Danyavadi, Vesali ve Lemro devletlerinin hüküm sürdüğü Arakan'da Müslümanların sayısı, Mrauk U Krallığı döneminde (1430-1784) artmıştır. Bengal Sultanlığı'nın yardımıyla kurulan Mrauk U, başlangıçta Bengal'in vassalı hükmündeydi. Budist Mrauk U hükümdarları, Bengal Sultanlığı'na öykünerek, kendi isimlerinin yanı sıra Süleyman Şah, İskender Şah, Selim Şah, Hüseyin Şah gibi Müslüman isim ve ünvanlar kullanmışlardır (Topich ve Leitich, 2013: 20-21). Ali Han döneminde (1434-1459) Bengal'den bağımsızlaşmaya yönelik adımlar atılmıştır. Bengal'in Moğollarca istila edilmesini fırsat bilen Min Bin Zabuk Şah, Bengal'in doğu bölümünü oluşturan Çittagong'u topraklarına katmıştır. Ancak Sanda Thudamma Selim Şah'ın Moğol prensi Şah Şuca'yı önce himaye edip sonra öldürmesi, zaten iyi durumda olmayan Mrauk U-Moğol ilişkilerinin iyice bozulmasına neden olurken Çittagong'un geriye dönüşü olmayacak şekilde elden çıkması sonucunu beraberinde getirmiştir (Yunus, 2012; Bayram ve Yaylar, 2014: 2).

Taht kavgaları ile zayıflayan Mrauk U, 1785'te Konbaung kuvvetlerince mağlup edilmiş ve akabinde bölgedeki tapınaklar, camiler, kütüphaneler ateşe verilmiştir (Topich ve Leitich, 2013: 21) Bunun üzerine çok sayıda Arakanlı, Çittagong'a kaçmıştır. Konbaung idaresi, geride kalan binlerce Arakanlıyı öldürmüş; önemli bir kısmını da tehcir etmiştir. Böylece Arakan, çok az sayıda insanın yaşadığı bir yer haline gelmiştir. 1824'te bölgeyi işgal eden İngiltere, Bengallileri verimli Arakan topraklarına yerleşmeye teşvik ederek tersine bir göç hareketinin tahakkukuna imkân tanımıştır. 1891'de İngilizlerin gerçekleştirdiği nüfus sayımına göre Arakan'da 58 bin civarında Müslüman yaşıyorken bu rakam 1911'de 178 bine çıkmıştır. Arakan bölgesinde Budistler ile Müslümanlar arasında baş gösteren husumette bu göç hareketinin önemli bir etkisi olmuştur (Bayram ve Yaylar, 2014: 3).

İkinci Dünya Savaşı'nda Burma, Japonlar tarafından işgal edilince İngilizler, Arakan'dan çekilmiş; çekilirken de burada Japon işgaline karşı bir tampon bölge oluşturmak amacıyla Arakanlıları silahlandırmıştır. Arakanlı Müslümanlar, Burma baskısına karşı İngiltere'yi "kurtarıcı" olarak görüp onun safında yer alırken Burmalılar da İngiltere'ye karşı Japonya'nın tarafını tutmuşlardır (Gruhl, 2013: 52-53). Bu durum hem Budist ve Müslümanlar arasında hem de İngiliz idaresi taraftarı gruplar ile Burma milliyetçileri arasında çatışmalara neden olmuştur. 28 Mart 1942'de milliyetçiler tarafından 5 bin Müslüman öldürülmüş; Japonya'nın da Müslüman savunma unsurlarına saldırmasıyla 40 bin civarında Müslüman, İngiltere'nin kontrolündeki Bengal'e iltica etmiştir (Yunus, 2012: 79).

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Arakanlı Müslüman liderler, bölgenin Pakistan ile birleşmesi için girişimlerde bulunmuş ancak Muhammed Ali Cinnah'ın bu öneriye sıcak bakmaması üzerine bölgede otonom bir devlet kurma amacına yönelen Mücahid Hareketi ortaya çıkmıştır (Yegar, 1972: 10). Mücahid Hareketi, 1962'deki General Ne Win darbesine kadar aktif olmuştur. Ne Win idaresi Arakan'da yaklaşık 20 yıl askerî operasyon yürütmüş; özellikle 1978'deki meşhur Kral Dragon Operasyonu'ndan sonra 200 bin civarında Arakanlı, Bangladeş ve Pakistan'a sığınmıştır (Bayram ve Yaylar, 2014: 3).

Federalizme karşı çıkan ve Burmalı Müslümanların etnik azınlık olarak tanınma talebini reddeden Burma yönetimi, "tek millet (*Myanma*), tek dil (*Myanma bhasa*), tek din (*Budizm*) politikası ile Müslümanların

⁵ Ülkenin başkenti, 2005 yılında Naypyitaw'a taşınmıştır.

da dâhil olduğu azınlıklara karşı baskıcı ve ayrımcı bir tutum takınmıştır. Ülkeyi on yıllarca demir yumrukla yöneten cunta döneminde askerî operasyonlarla yurtlarından çıkarılan Müslümanların camileri, okulları, evleri tahrip edilmiştir. 1989 ve 1991'deki operasyonlar neticesinde Bangladeş'e sığınan ve halen bir kısmı buradaki kamplarda kalan 250 bin Arakanlı Müslüman, Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği'nin baskısıyla 1992'den itibaren ülkelerine geri dönebilmiş ancak geri dönenler ülkeye kaçak yollardan giren yabancılar olarak addedilmiştir. Bölgede ayrı bir sınır gücü oluşturan askerî yönetim, Arakanlıların Myanmar vatandaşı sayılabilmeleri, dolayısıyla siyasî ve ekonomik haklara sahip olabilmeleri için, 1982 tarihli vatandaşlık kanununa göre atalarının 1824 tarihinden, yani İngiliz işgali ve Hintli göçmen akını başlamadan önce ülkede yaşadıklarını ispatlamaya zorlamaktadır (Göksoy, 2006: 255).

3. Htwe Hadisesi ve Sonrası

Devlet politikalarıyla körüklenen etnik-dinsel husumet 2012 yılı içerisinde meydana gelen hadiselerle şiddetli bir çatışmaya evrilmıştır. 28 Mayıs 2012 günü Ma Thida Htwe adlı bir Budist kadın, Müslüman olduğu iddia edilen üç kişi tarafından tecavüz edilip öldürülmüştür. Myanmar polisi üç zanlıyı tutuklayarak cezaevine sevk ederken zanlıları taşıyan otobüse saldırı düzenlenmiş ve otobüsteki 10 kişi öldürülmüştür. Çok sayıda Müslüman, saldırıyı protesto ederken hükümet olayın araştırılması için bir komisyon kurmuş ve olayla ilgileri olduğu gerekçesiyle 2 Temmuz'da 30 kişi tutuklanmıştır. Lakin gerilim tırmanmaya devam etmiş; bazı Budist gruplar, Müslümanlara ait ev ve dükkânları hedef alıp camileri ateşe verirken Müslüman topluluk da misillemede bulunmuştur. Mevzubahis hadiselerde yüzlerce Müslüman öldürülürken, binlercesi de evlerini terk etmek zorunda kalmıştır. Komşu ülke Bangladeş olayların patlak vermesinin ardından sınır güvenliğini artırıp çok sayıda Arakanlı mülteciyi geri çevirmiştir (Bayram ve Yaylar, 2014: 4).

Rohingya Dayanışma Örgütü'nün lideri Muhammed Yunus, "Myanmar hükümetinin Filistin'deki gibi duvar örerek Müslümanları bir alana hapsedmeye çalıştığını", "Arakan'ın kuzeyindeki illerde yaşayan 200 Arakanlının güvenlik gerekçesiyle başka şehirlerdeki kamplara yerleştirilmek üzere nehirden botla diğer şehirlere götürülürken Myanmar askerî tarafından ateş edilerek öldürüldüğünü" iddia etmiştir. Yunus, Müslümanların kamplarda açlıkla boğuştuğunu, yaşadıkları zor şartlara rağmen kendilerine yardım edilmesine izin verilmediğine dikkat çekmiştir. Arakanlıların sıkıntılarını hiç bir ülkenin paylaşmak istemediğini vurgulayan Yunus, "bizi bir tek Türkiye önemsemi. İlk kez bir ülke yetkilisi bizi ziyaret etti, bu bizim için tarihî önem taşıyor" ifadelerini kullanmıştır (Bayram ve Yaylar, 2014: 5).

Myanmar'daki Müslümanlara yönelik şiddet olaylarını başından beri gerek ikili planda gerekse Birleşmiş Milletler gibi uluslararası platformlar nezdinde yakından takip eden Türkiye, İslam İşbirliği Teşkilatı bünyesinde bir Rohingya Temas Grubu kurulmasını sağlamıştır. Dönemin Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu, Başbakan Recep Tayyip Erdoğan'ın eşi Emine Erdoğan ile gazeteci, düşünür ve kanaat önderlerinden oluşan bir heyet, Ağustos 2012'de Arakan'daki Banduba Kampı'nı ziyaret etmiştir. Bu, Türkiye'den Myanmar'a gerçekleştirilen ilk üst düzey ziyaret niteliğindedir. Davutoğlu, Rohingya Temas Grubu üyesi ülkelerin temsilcileriyle birlikte, 14-15 Kasım 2013 tarihlerinde Myanmar'ı tekrar ziyaret etmiştir. Heyet, ülke içinde yerlerinden edilmiş kişilerin bulunduğu Arakan'daki kamplarda incelemelerde bulunmuştur.

Birçok uluslararası aktörün ise Arakan konusunda "kınama" beyanlarının ötesinde somut tepkiler vermediği görülmüştür. Birleşmiş Milletler ve Avrupa Birliği ile Batılı devletler bölgedeki gelişmelerle ilgili "derin endişelerini" ifade ederken bazı Müslüman ülkelerin hükümetleri de Myanmar yönetimini kınayıp Müslümanlara yönelik şiddet eylemlerini önleme çağrısında bulunmuşlardır (Bayram ve Yaylar, 2014: 4-5). Diğer taraftan, ülkede demokratikleşme yönünde adımların atılmaya başlandığı gerekçesiyle Amerika Birleşik Devletleri, Myanmar'a yönelik bazı diplomatik yasakları kaldırmıştır. Dünya Bankası ve Asya Kalkınma Bankası, 2013 yılı başında Myanmar'ın kalan borçlarını silip yeni krediler sunarken Avrupa Birliği de silah ambargosu hariç olmak kaydıyla Myanmar'a yönelik bütün yaptırımlarını 22 Nisan 2013'te kaldırmıştır (GCRP, 2013: 5). Bu durum doğal olarak Myanmar hükümetinin elini güçlendirmiştir.

4. Budizm-Şiddet İlişkisi

Barışçıl Budist öğretinin nasıl şiddet diline evrildiği önemli bir sorudur. Budistlerin çoğunlukta olduğu Myanmar ve Sri Lanka'da Müslümanlara yönelik katliamları inceleyen Strathern'e (2013) göre, "Budist rahiplere öğretilen ahlakî ilkeler arasında en önde geleni öldürmeme ilkesidir. Öyleyse neden Budist rahipler halkı Müslümanlara karşı kıskırtan konuşmalar yapıyor ve hatta onlarca kişinin öldürüldüğü olaylara şahsen katılıyor? Ortada garip bir durum var. Çünkü iki ülke (Myanmar ve Sri Lanka) de bir İslamî tehditle karşı karşıya değil. İki ülkede de, küçük bir azınlık olan Müslümanlar genelde barışçı bir tavra sahip."

Sri Lanka'da Budist rahipler liderliğinde mitingler düzenlenmiş, Müslümanların işyerleri boykot edilmiştir. Bu olaylar sırasında can kaybı yaşanmazken Myanmar'da çok daha ciddi bir tablo ortaya çıkmıştır. Burada 2012 yılında tırmanan gerilim, bittabi tarihsel bir birikimin sonucudur. Budist-Müslüman

gerilimini araştırmak üzere Thein Sein hükümeti tarafından oluşturulan komisyonun hazırladığı raporda (2013: iii), Arakan'daki çatışmanın nedenleri aşağıdaki gibi sıralanmıştır:

1. Myanmar ile Bangladeş arasında sınır vb. hususlara ilişkin tarihi ihtilaflar,
2. Bengallileri [Müslüman Arakanlılar] vatandaş kabul etmeyen 1982 tarihli vatandaşlık yasağı,
3. Budist ve Müslüman toplumlar arasında sosyalizasyon ve entegrasyon eksikliği,
4. Bazı siyasi partilerin hadiseleri kendi gündemlerine göre politize edip bölge halkını kutuplaştırmaları,
5. Mahalli idarelerin yolsuzluğu,
6. Eğitimsizlik ve ekonomik imkânlardan yoksunluk,
7. Aşırcılığın yükselmesine zemin hazırlayan dış faktörler.

Söz konusu rapora göre (2013: 5), yüksek doğum oranı ve yasadışı göç ile bağlantılı olarak, bölgede "Bengalli [Müslüman] nüfusun aşırı hızlı biçimde artması, Rakhain halkı [Budistler] arasında korku ve güvensizliğe neden olmaktadır". Raporda Bengallilerin geniş aile yapısının ülke için ağır bir yük teşkil ettiği belirtilerek bunların nüfus artışını kontrol altına almak için bölgede aile planlaması ve doğum kontrol programlarının uygulanması önerisinde bulunulmuştur. Bu programların Budistler nezdinde Müslüman nüfusun artışıyla ilgili korkuları azaltıp iki toplumun barış içinde bir arada yaşama hedefine hizmet edeceği öne sürülmüştür. Hükümete Arakan eyaletinde yaşayan herkesin vatandaşlık durumunun belirlenmesi çağrısında bulunan komisyon, en azından gerilim azalana kadar iki toplumu birbirinden mümkün olduğuunca uzak tutmak için güvenlik görevlilerinin sayısının artırılması gerektiğini belirtmiştir (Final Report of Inquiry Commission on Sectarian Violence in Rakhine State, 2013; Bayram ve Yaylar, 2014: 5).

Myanmar'da Müslümanlara yönelik saldırıların Ashin Wirathu isimli bir Budist rahip tarafından provoke edilmiş olması dikkate şayandır. 2003 yılında dinî nefret kışkırtıcılığından hapis yatan bu rahip, kendisini enteresan biçimde "Budist bin Ladin" olarak adlandırmaktadır (Hodal ve Symes, 2013). Wirathu gibi Budist rahipler, halk nezdinde güçlü bir meşruiyet unsuru olarak görüldükleri için yöneticilerce de desteklenip himaye edilmektedirler. Myanmarlı liderler, tarih boyunca Budizm adına her türlü şiddeti meşru gösterip Budizm'i milli kimliğin temel unsurlarından biri haline getirmişler; bu doğrultuda Müslüman karşıtı görüşler halkın bazı kesimleri arasında da karşılık bulmaya başlamıştır. Çoğunlukta olmalarına karşın birçok Budist, dinlerinin ve milli birliklerinin tehdit altında olduğunu düşünmektedir. Dünyanın dört bir yanındaki şiddetle İşlam arasında bağ kurulurken Budistler de muhtemelen bu konjonktürde "altta kalmamaları gerektiği" kanaatinde dirler (Strathern, 2013). Bu durum, pasifist öđreتيye dayandığı düşünölen Budizm'in şiddet eylemlerine gerekçe sunan bir dine dönüştüröldüğu anlamına gelmektedir.

SONUÇ

Çin, Tibet ve Hint kültürlerinin keşiştiği bir ülke olan Myanmar, 100'den fazla etnik gruba ev sahipliği yapmaktadır. Bununla birlikte nüfusun çoğunluğunu Budist Bamar etnik grubu oluşturmaktadır. Ülkenin Bangladeş sınırındaki Arakan bölgesinde yoğunlaşan çoğunluğu Hint kökenli Müslümanlar ile Budistler arasındaki gerginlik, daha çok kolonyal dönemdeki göç hareketlerinin ve sosyoekonomik farklılaşmaların mirasıdır. On dokuzuncu yüzyılda Hindistan alt kıtasına hükmeden İngiltere, Myanmar'a çok sayıda Hintli göçmenin gelip yerleşmesini sağlamış; çoğu Müslüman olan ve bürokraside, ticarete aktif rol alan bu göçmenler yerlilerden daha iyi hayat şartlarına sahip olmuştur. 1930'lu yılların başında yaşanan ekonomik kriz, Hint asıllı göçmenlere karşı yerli halk arasında duyulan hoşnutsuzluğu arttırmıştır.

Budist-Müslüman çatışmasını konsolide eden bir diğer faktör, iki grubun konjonktürel ittifak tercihlerindeki farklılıklardır. Örneğin, İkinci Dünya Savaşı sırasında Budistler, Japonya'yı desteklerken Müslümanların büyük çoğunluğu, bağımsız olma umuduyla İngiltere'nin yanında yer almıştır. Sonraki dönemler açısından ciddi bir fikri ayrışmayı temsil eden bu durum, hem Budist ve Müslümanlar arasında hem de İngiliz idaresi taraftarı gruplar ile Bamar milliyetçileri arasında çatışmalara neden olmuştur.

Bağımsızlık sonrasında ülkedeki etnik ve dinî azınlıkların temel insan haklarından dahi yoksun bırakılması, bazı siyasi partilerin hadiseleri kendi gündemlerine göre politize edip bölge halkını kutuplaştırmaları, Budizm ile milli kimliğin özdeşleşmesi ve algısal düzeyde din-şiddet ilişkisini konsolide eden küresel trendler ülkedeki Budist-Müslüman gerilimini etkileyen diğer önemli dinamiklerdir. Bu bağlamda sorunun salt güvenlik politikalarıyla çözümlenmesinin zor olduğu aşıkârdır. Arakanlıların vatandaşlık statüsü netleştirilmeden yapılacak sosyo-ekonomik iyileştirmeler de palyatif tedbirler olarak kalacaktır.

KAYNAKÇA

- BAYRAM, Mürsel ve YAYLAR, Yasin (2014). "Myanmar'daki Din Çatışmasının Swot Analizi", *Stratejik Düşünce Enstitüsü*, <http://www.sde.org.tr/tr/newsdetail/myanmardaki-musulman-larin-durumu/3707>, 16 Nisan 2014.
- BUTWELL, Richard (1963). *U Nu of Burma*, Stanford: Stanford University Press.
- EBERHARD, Wolfram (2010). *En Eski Devirlerden Zamanımıza Kadar Uzak Doğu Tarihi*, Ankara: Türk Tarih Kurumu.

- GÖKSOY, İsmail Hakkı (2006). "Myanmar, Tarih, Ülkede İslamiyet", *İslam Ansiklopedisi*, Cilt 32, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı.
- GCRP (2013). "Timeline of International Response to the Situation of the Rohingya and Anti-Muslim Violence in Burma/Myanmar", *Global Center for the Responsibility to Protect*, <http://www.globalr2p.org>.
- GRUHL, Werner (2013). *Imperial Japan's World War Two, 1931-1945*, New Brunswick: Transaction.
- HARMAN, Gülsin. "Arakan'da ne oluyor", *Milliyet*, 27 Temmuz 2012.
- HODAL, Kate ve SYMES, Christopher (2013). "Burma's Bin Laden, the Buddhist monk who fuels hatred", *Guardian*, 16 Nisan 2013.
- HUSAIN, Syed Sajjad (2006). "Myanmar, Fiziki ve Beşeri Coğrafya", *İslam Ansiklopedisi*, Cilt 32, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı.
- LIEBERMAN, Victor B. (1996). "Political Consolidation in Burma Under the Early Konbaung Dynasty, 1752-1820". *Journal of Asian History*, Cilt 30, Sayı 2.
- ÖZAY, Mehmet (2013). *Arakan Müslümanları: Kaybolmaya Yüz Tutmuş Bir Halkın Hikâyesi*, İstanbul: Okur Yayınları.
- REPUBLIC OF THE UNION OF MYANMAR, *Final Report of Inquiry Commission on Sectarian Violence in Rakhine State*, 8 Temmuz 2013.
- SMITH, Martin (1999). *Burma: Insurgency and the Politics of Ethnicity*, Londra: Zed Books.
- STRATHERN, Alan (2013). "Budistler neden Müslümanları öldürüyor?", <http://www.ntv.com.tr/dunya/>, 3 Mayıs 2013.
- TOPICH, William J. ve LEITCH, Keith A. (2013). *The History of Myanmar*. Greenwood: Santa Barbara.
- TÜRKİYE CUMHURİYETİ DIŞİŞLERİ BAKANLIĞI, "Myanmar'ın Siyasi Görünümü" ve "Türkiye-Myanmar Siyasi İlişkileri", <http://www.mfa.gov.tr>, 12 Haziran 2016.
- TÜRKİYE DİYANET VAKFI, *Arakan Raporu*, Şubat 2015.
- WEEKS, Richard V. (1990). *Müslüman Halklar Ansiklopedisi*, Cilt 1. İstanbul: İnsan Yayınları.
- YEGAR, Moshe (1972). *The Muslims of Burma: A Study of a Minority Group*, Wiesbaden: Otto Harrassowitz.
- YUNUS, Muhammed (2005). *Dünden Bugüne Arakan*. İstanbul: İHH.
- ZIMMERMANN, Michael (2006). *Buddhism and Violence*, Bhairahawa: Lumbini.
- ZIN, Min (2016). "Burma's Puppeteer-in-Chief Takes Charge", *Foreign Policy*, 12 Mart 2016.